

Μικρά σχόλια
για βιβλία που διάβασα

«Υπόγειος σιδηρόδρομος» ονομάζταν, την εποχή της δουλειάς στις ΗΠΑ, ένα κρυφό (και εν μέρει παράνομο) δίκτυο διαφυγής με ομάδες υποστηρίχτριες, μυστικές διαδρομές και ασφαλή καταφύγια, το οποίο είχαν στήσει άνθρωποι αντίθετοι στον θεσμό της δουλειάς, με σκοπό να φυγαδεύσουν σκλάβους που δραπετεύουν από τις φυτείες του άριου Νότου και προσπαθούν να φτάσουν στον Βορρά, σε περιοχές των ΗΠΑ όπου μπορούσαν να ζήσουν «ελεύθεροι» ή στον Καναδά, αλλά και προς τα νότια, προς το Μεξικό. Μάλιστα, η κωδικοποιημένη γλώσσα που χρησιμοποιούσαν ακολουθούσε την ορολογία των σιδηροδρόμων (δηλαδή, σταθμοί κ.λπ., ενώ ως επιβάτες αναφέρονταν οι δραπετέες σκλάβοι). Σύμφωνα με τα στοιχεία που υπάρχουν, πάνω από 1.000 σκλάβοι τον χρόνο κατέφευγαν να διασχίσουν χρησιμοποιώντας αυτό το σύστημα.

Με βάση αυτή τη μεταφορά, ο Κόλσον Γουαίτχεντ πλάθει ένα πραγματικό, από το υποτίθεται, υπόγειο δίκτυο σιδηροδρόμου, με τούνελ, βαγόνια, γάτες, μηχανές, που δουλεύει για τη φυγάδευση των δραπετών σκλάβων. Γύρω από αυτό, αναπλάθει όλον τον κόσμο της δουλειάς, όλη τη φρίκη της ζωής των σκλάβων, τον φόβο πριν πάρουν την απόφαση, την ελπίδα όταν αποφασίσουν να αναλάβουν αυτό το τεράστιο ρίσκο.

Ο Γουαίτχεντ καταφέρνει να αποτυπώσει το κρίσιμο γεγονός ότι «ο υπόγειος σιδηρόδρομος είναι μεγαλύτερος από τους ανθρώπους που τον διευθύνουν – είναι κι όλοι εσείς», σε μια μάχη που ακόμα και η νίκη σηματοδεύεται από το όριο της συλλογικής και ατομικής μνήμης.

Η δουλειά και τα σημάδια που δεν θα σβήσουν ποτέ

Κόλσον Γουαίτχεντ «Υπόγειος σιδηρόδρομος» (μτφ. Γιώργος Μπλάνας, εκδ. Ψυχογιός, 2018)

Το μυθιστόρημα αφηγείται την ιστορία της Κόρα, μιας νεαρής σκλάβας που δουλεύει σε μια βαμβάκοφυτεία της Πολιτείας της Τζόρτζια. Ζώντας μια ζωή εφιαλτική, κάποια στιγμή παίρνει τη μεγάλη και μισκρινόβια απόφαση να δραπετεύσει, γνωρίζοντας πως αν αποτύχει την περιμένει ο πιο τρομερός θάνατος. Διασχίζει –σταδιακά, με ενδιάμεσες στάσεις– πολλές πολιτείες (Νότια Καρολίνα, Βόρεια Καρολίνα, Τενεσί, Ιντιάνα), πασχίζοντας να φτάσει στον πολυπόθητο Βορρά και τους τόπους που πολεμούν τη δουλειά (η πόλη της Νέας Υόρκης ήταν ένα εργοστάσιο παραγωγής αισθημάτων κατά της δουλειάς). Στη διάρκεια αυτής της οδούσας, κριβέται, δουλεύει, συλλαμβάνεται από κυνηγούς σκλάβων, δραπετεύει ξανά, γνωρίζει κόσμο που δεν πίστευε ότι υπήρχαν, συναντάει αρωγούς και προδότες, μάχεται, φοβάται, απελπίζεται, ελπίζει, καθώς κινείται προς το τέλος της περιπέτειάς της και το μυθιστόρημα οδηγεί προς το έντονα αλληγορικό τέλος του.

Ένα οδοιπορικό τρόμου και ελπίδας

Ο Γουαίτχεντ στηρίχτηκε σε πολλές προσωπικές μαρτυρίες για να γράψει ένα οδοιπορικό τρόμου και ελπίδας, αποτυπώνοντας έναν αγώνα για την ελευθερία που συνοδεύεται από κάθε πιθανό και απίθανο κίνδυνο, και αυτό είναι κάτι που το γνωρίζουν όσοι κάνουν τη δύσκολη επιλογή να πάρουν αυτόν τον δρόμο. Αυτό όμως που επιλέγουν να αφήσουν πίσω τους είναι η απόλυτη φρίκη: είναι ένας κόσμος όπου η ζωή τους αξίζει μόλις λίγο δολάρια (αν και η τιμή τους «παρουσιάζει διακυμάνσεις»,

άλλοστε «μια νεαρή σκλάβα που γεννιέται κουτάβια ήταν σαν νομοματοκόποι: λεφτά που γεννούν λεφτά»), όπου τα περισσότερα αντικείμενα γύρω τους μπορεί να έχουν μεγαλύτερη αξία για τους λευκούς («στην Αμερική οι άνθρωποι ήταν πράγματα»), ένας κόσμος άγριας βίας και ταπείνωσης («είχε δει ανθρώπους κρεμασμένους σε δέντρα, παρτημένους στους γόπες και στα κορόκια, γυναίκες κομματιασμένες ως τα κόκαλα από το μαστιγιο, κορμιά ζωντανά και νεκρά να ψήνονται σε πυρές, πόδια κομμένα για να αποτραπεί η απόδραση και χέρια κομμένα για να εμποδιστεί η κλοπή»), ένας κόσμος όπου απαγορεύεται να ξέρουν να διαβάζουν (η παιδεία για τον σκλάβο για τον οποίο υποψιάζονται ότι ξέρει ανάγνωση μπορεί να είναι η τύφλωση – ένας επιστάτης «έβγαλε κάποτε τα μάτια ενός σκλάβου επειδή κοίταζε λέξεις»). Ο κόσμος των σκλάβων είναι η δουλειά μέχρι θανάτου, «τα άπληχτα κλαδιά του δέντρου της τιμωρίας», οι βίαιες επιστάτες («ο ίδιος άνδρας που είχε μαστιγώσει τη γιαγιά και τη μητέρα της»), οι κινητοί των δραπετών («σε άλλη χώρα θα ήταν εγκληματίες, αλλά εδώ ήταν Αμερική»), αλλά και οι «λείθεροι νέγροι που συμπληρώναν το εισόδημά τους πλένοντας δραπετέες», ο καλοκάγαθος αλλά και αλαζονικός πατερνλισμός, το σγκαλαμμένο πρόγραμμα των στερωώσεων.

Ο πραγματικός χαρακτήρας των αντιθέσεων

Καθώς στις ΗΠΑ χτίζεται ο νέος κόσμος και ο πραγματικός χαρακτήρας των αντιθέσεων γίνεται όλο και πιο φανερό, τα χρώματα μοιάζουν κάποια στιγμή να

θολώνουν («στην πραγματικότητα, ένας αμόρφωτος Ιρλανδός [μετανάστης], οδηγμένος από την κοινωνία να ζει «φαουλεύοντας τάφους, είχε περισσότερα κοινά μ' έναν νέγρο παρά μ' έναν λευκό γαιτρώ»). Εξόσω όμως πολιτείες των ΗΠΑ νέρυζαν με «έικο αριθμό [όσοι οι σκλάβοι] Ευρωπαίων, Ιρλανδών και Γερμανών κυρίως, που δραπετεύουν από την πείνα και τη δυσάρεστη πολιτική κατάσταση» μεταναστών, εντούτοις «δεν θα μπορούσες να μεταχειριστείς έναν Ιρλανδό σαν Αφρικανό, κι ως ήταν ένας “Λευκός άρνης”».

Ο συγγραφέας αποφεύγει τον εύκολο συνασθηματισμό, τόσο στην περιγραφή της κατάστασης των σκλάβων όσο και στην αφήγηση του έπους εκείνων που δραπετεύουν και των ανθρώπων που τους στήριζαν και οι οποίοι συχνά έπαιναν το ίδιο ρίσκο και μπορούσαν να υποστούν τις ίδιες τιμωρίες, ως «φίλοι των μαύρων». Αυτός ο συκρατημένος, χωρίς υπερβολές, λόγος σκαταγραφεί μια πολύ πεκτική και ζωντανή εικόνα και ο Γουαίτχεντ καταφέρνει τελικά έτσι να αποτυπώσει το κρίσιμο γεγονός ότι «ο υπόγειος σιδηρόδρομος είναι μεγαλύτερος από τους ανθρώπους που τον διευθύνουν – είναι κι όλοι εσείς», σε μια μάχη που ακόμα και η νίκη σηματοδεύεται από το όριο της συλλογικής και ατομικής μνήμης: «ιδού μια ψευδαίσθηση ότι μπορούμε να γλιτώσουμε από τη σκλαβιά. Δεν μπορούμε. Τα σημάδια της δεν θα σβήσουν ποτέ».

Ο Υπόγειος σιδηρόδρομος έχει βραβευθεί με το Βραβείο Πούλιτζερ και με το Εθνικό Βραβείο των ΗΠΑ, ενώ ήταν υποψήφιος και για το Μπούκερ.

Κώστας Αθανασίου